

Міністерство освіти і науки України

Філологічні студії

Науковий вісник
Криворізького державного
педагогічного університету

Збірник наукових праць

Випуск 2

Кривий Ріг
«Видавничий дім»
2008

КОНФІКСИ З ПОСТПОЗИТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ –ОК В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Качайло К. А. Конфікси з постпозитивним компонентом –ок в історії української мови.

У статті досліджуються шляхи формування структури і розвиток семантики конфіксальних дериватів з афіксами су-...-ок, з (с)-...-ок, пере-...-ок, перед-...-ок, роз-...-ок, уз-...-ок, у-...-ок, через-...-ок протягом писемного періоду розвитку української мови.

Ключові слова: конфікс, конфіксальний дериват, конфіксальний спосіб творення.

Качайло К. А. Конфисы с постпозитивным компонентом –ок в истории украинского языка.

В статье исследуются пути формирования структуры и развитие семантики конфиксальных дериватов с аффиксами су-...-ок, з (с)-...-ок, пере-...-ок, перед-...-ок, роз-...-ок, уз-...-ок, у-...-ок, через-...-ок на протяжении письменного периода развития украинского языка.

Ключевые слова: конфикс, конфиксальный дериват, конфиксальный способ словообразования.

Kachailo K. A. Konfixes with postpositive component –ок in the history of Ukrainian language.

The article is dedicated to the ways of formation of structure and development of confixal derivatives with affixes су-...-ок, з (с)-...-ок, пере-...-ок, перед-...-ок, роз-...-ок, уз-...-ок, у-...-ок, через-...-ок in the course of writing period of the Ukrainian language development.

Key words: konfix, confixal derivative, confixal way of word-building.

Структура та семантика словотворчих засобів мови, їх склад та специфіка функціонування постійно привертають увагу лінгвістів. Іменникові афікси були предметом вивчення у працях вітчизняних і зарубіжних мовознавців (С.П. Бевзенко, С.П. Самійленко, Ж.Ж. Варбот, Ю.С. Азарх, Л.Л. Гумецька, П.І. Білоусенко, В.В. Грещук, Й.П. Гурський, Н.О. Задорожня, Б. Ліндерт, А.В. Майборода, В.В. Німчук, І.С. Олійник).

Останніми десятиліттями спостерігається поживлення інтересу східнослов'янських мовознавців до конфіксів – розірваних (перерваних), двоелементних морфем, які діють у словотворчому акті комплексно, обрामляють твірну основу і мають цілісне словотвірне значення, яке формують їх складові частини. Конфіксацію як словотвірне явище, а також окремі види формантів у слов'янському мовознавстві описали А.А. Амінова, Л.В. Владимірова, Е.В. Казанська, В.М. Марков, Г.О. Ніколаєв, М.К. Пишкало, В.П. Старинін, С.Х. Чекменьова, П.П. Шуба та інші. С.В. Воропай вивчила систему конфіксального словотворення іменників у сучасній українській мові (2001), І.О. Іншакова простежила історію формування та розвиток словотвірних значень іменникових конфіксів з другою частиною – *ник* (1996), Л.М. Стовбур описала еволюцію підсистеми українського іменникового конфіксального словотворення, яке здійснюється за допомо-

гою афіксів з матеріально не вираженим другим компонентом, протягом писемної історії української мови (2004).

На окрему увагу заслуговують конфіксальні морфеми з другим компонентом *-ок*. Мета даної статті: репрезентувати історію формування афіксів *су-...-ок*, *з(с)-...-ок*, *пере-...-ок*, *перед-...-ок*, *роз-...-ок*, *уз-...-ок*, *у-...-ок*, *через-...-ок*, які продукують досить виразні в семантичному плані слова і мають давнє походження.

Конфікс *су-...-ок*. Перший дериват, у морфемній будові якого наявні елементи *су-* та *-ок*, за нашими матеріалами, зафіксований у XVI ст. Це віддієслівний іменник *супоротокъ* (XVI ІКІС) “дитя тварини, яке мертвим вийняте з тіла матері внаслідок розтину”, утворений від *пороти* “розтинати, розрізувати”. Початковий елемент конфікса походить із давнього прийменника *су* (*сж* = *су*), який писався разом з іменником і вказував на з’єднання, наближення (*супругъ*, *сусѣдъ*), неповноту, непевність (*сумракъ*, *сумнѣніє*). У конфіксальному утворенні *супоротокъ* реалізується словотвірне значення “те, що з’явилося внаслідок виконання дії, названої твірною основою”. Усі наступні фіксації похідних із *су-...-ок* яскраво засвідчують формування двох лексико-словотвірних груп, у яких сформувався значення суміжності та близькості до чогось, названого твірною основою, а також неповноти вияву ознак, наявних у мотивувальному слові.

I. Найменування того, що у просторі розташоване дуже близько (прилягає) до чогось, названого твірною основою, наприклад: *суболотокъ* (1879 Павл 1161) “місцевість, яка знаходиться біля болота і майже перетворилася в нього”; *суголовок* (Гр IV 225) “частина вуздечки біля вудил — те, що надягається на голову коня”; пор. *суголовок* (1965 ГорбачРоманів 85) “польова дорога, межа між кінцями нив у вигляді незасіяної смуги”, також “поперечна смужка уздовж зораних загонів” (1925 ІвШ 184) або “потовщена частина дерев’яної осі” (1990 ТЛП 60), пор. „кінець ниви, де повертають коня під час оранки” (2000 СЗГ II 184) або „дерев’яний брус, укріплений наглухо зверху на металевій осі воза” (2004 Матіїв 28); *сугловок* (Гр IV 225) “вугол скрині”; *сутісок* (Гр IV 332) “вузька вулиця, тісний прохід” (очевидно, від *тісний* із усіченням прикметникового суфікса *-н-*); *сукрайок* (ЛексФр 231) “те, що прилягає до краю, окраєць”; *судолинок* (1984 ДзПА 253) “придолинок”; *сумежок* (2005 СБГ 533) „межа між двома городами”.

II. Назви того, що неповною мірою виявляє ознаки предметів або явищ, позначених мотивуючим словом, наприклад: *суглинокъ* (1879 Павл 1161) “грунт, до складу якого, крім глини (як основного елемента), входить пісок та інші домішки”, пор. *суглинок* (2004 Матіїв 72) „земля, яка в своєму складі має багато глини”; *сугорбок* (1886 Ж 932) “горб, за розмірами менший від звичайного”, пор. „невелика гірка, горбик” (1999 ГТК 165); *сутінок* (1893 УмСп 1000) “присмерк”; *сурінок* (1922 Мельник 53) “рослина, яку плекають із насіння, із якого добувають олію” (*pina* “вид рослин”, синонім до *риній* або біла *pina*). Утворилися подані іменники на ґрунті суфіксації прийменниково-відмін-

кових форм типу *суголов, сугорб*. Причому *-ок* первісно надавав похідним демінутивного значення. З часом суфікс десемантизувався, тобто втратив значення зменшеності, а словотвірною стала сприйматися складна, двох-елементна морфема, оскільки твірною основою у свідомості мовців визначився іменник без *су-*. Наприклад: *горб – сугорбок, голова – суголовок*. Пізніше конфікс почав утворювати похідні й від інших іменників, які зовсім не вживалися з давнім прийменником *су*, наприклад: *болото, долина, край* і под. Однак цей словотвірний тип непродуктивний через наявність невеликої кількості дериватів із *су-...-ок*. Сфера вживання описуваних конфіксальних іменників — діалектне мовлення, говірки. У літературній мові зустрічається лише похідне *сутінок* (у більшості випадків у множині).

Конфікс *з(с)-...-ок*. Складна морфема *з(с)-...-ок* утворилася на ґрунті прийменниково-відмінкових конструкцій із давньорусько-українським *изъ*, який уживався на позначення напрямку (звідки): *Изъми пръвѣ брьвьно из очесе твоего* (XI СР I 1083); *Изъ молода* (XI СР I 1083). Перед глухим приголосним писався як *исъ*: *Болеслав же побѣже исъ Кыева* (XII СР I 1084); *Высѣжоша Всеслава ис поруба* (XII СР I 1084). В українській мові під впливом фонетичних змін відбулося злиття праслов'янських *iz(jъz)-* із *s(ъ)n-*, унаслідок чого виник формант *з(с)-* [1; 246]. Погляньмо на похідні слова, у структурі яких в XI столітті були наявні елементи *из(ис)-* та *-ок*. У пам'ятках цього періоду фіксується лише один такий іменник: *ко аште имаши избытъкъ дневъни потрѣбы твоѣа же есть питиѣа и гаде ниѣа. Раздавааи ништимъ* (1076 Изб 101) “лишок, щось зайве” (походить, очевидно, від *быти* “існувати, бути наявним”).

У писемних джерелах української мови XIV століття знаходимо дериват: *исчадокъ* (1394 ССУМ I 453) та *същадокъ* (1394 ССУМ II 409) “нащадок, потомок” (*чадо* “дитя”). У цей же час зародилося загальне словотвірне значення типу, структури з *из(ис)-...-ок* (пізніше *з(с)-...-ок*) позначали “те, що виникло на ґрунті чогось, названого твірною основою, і має певні властивості”.

Ряд структур фіксуються пам'ятки XIX-XX століть, наприклад: *зчадокъ* (1860 Б-Н 161) “потомок”; *збанокъ* (1874 Рогович 129) “куполоподібний плід рослини, що називається латаття жовте” (*баня* “спеціальна скляна посудина”), пор. *збанок* (2005 СБГ 152) „особливої форми глечик для свіжого молока, посудина для зберігання води в полі”; *скравок* (1900 ДолГов 119) “окраєць хліба”; *згірок* (1909 Д 121) “некрутий горб, схил гори”, пор. „невеликий горбок, насип, підвищення” (1999 ГТК 84; 2004 Матіїв 75) або *згорок* (2000 СЗГ I 185) „горбок, невеличкий пагорб); *здолинок* (Гр II 46) “заглиблення ґрунту”, пор. „низина; рівнина в низині; яр; долина між двома горами чи підвищеннями” (1999 ГТК 84-85); *зголовок* (1920 Яв 290) “подушка поверх осі у возі”; *злombok* (1984 ДзПА 25) “верхня найвища частина гори”; *зройок* (1987 Корз 131) “неповний рій бджіл” або „другий рій бджіл з того самого вулика” (2004 Матіїв 64); *злombok* (АУМ II 89) “окраєць

хліба”. Невелика кількість похідних із конфіксом *з(с)-...-ок* свідчить про малопродуктивність цього словотвірного типу. Уживаються такі іменники, як правило, у говірковій мові жителів Західної України.

Конфікс *пере-...-ок*. Перші деривати, у морфемній будові яких виокремлюються елементи *пере-* та *-ок*, зафіксовано в XVII столітті. Наприклад: *перестанок* (1651 ЛСам 185) “невелика зупинка на відпочинок”; *дом мой ... , стоячий в перевулку* (1695 ІКІС) “обмежений двома рядами будинків простір для їзди і ходіння між двома вулицями”. Похідне *перестанок* утворилося внаслідок суфіксації за допомогою демінутивного *-ок* від іменника *перестан* “зупинка припинення”, яке у свою чергу мотивується дієсловом *перестати* “припинити виконання якоїсь іншої дії” (рухатися, говорити тощо). Це дає підстави стверджувати, що перша частина описуваного конфікса походить від префікса *пере-*, який уживався для творення дієслів доконаного виду зі значенням “довести дію до результату”: *переспівати, перестрашити, перестріляти* і под.

У зв’язку з певними особливостями життя народу, біля перестанків, які влаштовувалися на довгому шляху від одного міста до іншого, стали з’являтися невеликі поселення людей, що міняли коней, обслуговували подорожніх, а пізніше виконували не тільки цю роботу. Такі хутірці продовжували називатися *перестанок*, проте семантично ця назва, на нашу думку, почала співвідноситися з іменником *стан* “поселення”, пор. також *станцище* “місце зупинки на дорозі”. На цьому ґрунті іменники з конфіксом *пере-...-ок* стали називати “те, що в просторі розташовується між чимось або сполучає щось”, наприклад: *перевулок* (від *вулиця* з усіченням *-иц-*). Загальне словотвірне значення типу реалізовувалося в ряді часткових. Усі деривати, що пізніше утворилися за допомогою конфікса *пере-...-ок*, складають такі лексико-словотвірні групи:

I. Назви місць, що знаходяться між чимось або сполучають щось: *перемежок* (1874 Левч 130) “вузька земельна смуга землі між ділянками городу, лану, поля”; *перехресток* (СУМ VI 315) “місце перетину шляхів, стежок, вулиць і т.ін.”, пор. *перекресток* (2002 СУСГ 158; 2005 СБГ 401) „перехрестя, роздоріжжя” або „перехрещення протяжних географічних об’єктів” (1999 ГТК 141) та *перехросток* (1999 ГТК 142) „перехрещення доріг”; *перешарок* (СУМ VI 320) “проміжки між шарами ґрунту”; *перешийок* (СУМ VI 321) “вузька смуга суші, що сполучає два материка або материк із півостровом”.

II.1. Найменування предметів, які неповністю виявляють ознаки того, що названо твірною іменниковою основою: *перетинок* (Гр III 140) “невеликий поперечний тин” (*тин* “огорожа, сплетена з гілля середньої товщини, або паркан”); *перескринок* (1909 Д 211) “шухляда у скрині, відгороджений жолобець на дрібні речі”; *переситок* (ЛексФр 164) “сито із сіткою, у якій не дуже дрібні дрючки”; *перестінок* (1952 Мельн 88) “невелика стіна у приміщенні, завдяки якій кімната розділена на частини або частина стіни

між прорізами вікон чи дверей”, пор. „стінка, що відділяє одну кімнату від іншої” (2004 Матіїв 24) та „другорядна стіна будівлі, простінок” (2005 СБГ 404); *перехресток* (1984 ДзПА 63) “поперечна частина хреста або предметів, подібних до хреста”.

II.2. Назви місць, які не повністю виявляють ознаки того, що названо твірною іменниковою основою: *перекалок* (1860 Б-Н 276) “брудна частина дороги, яку неможливо об’їхати” (кал “бруд, грязюка”); *переулокъ* (1879 Павл 735) “те ж, що й первулок”; *перелісок* (1879 Павл 720) “ліс, що вигнався в поле вузькою смугою”, пор. „невеликий ліс” (1999 ГТК 142); *передвірок* (Гр III 116) “частина двору перед будинком”; *перелярок* (1909 Д 213) “неглибока улоговина, ритвина, вибоїна або поперечний яр” та *перелярки* (1999 ГТК 142) „група ярів”; *перебалок* (1927 ПТ 214) “невелика балка, вибалок”; *перегорок* (СУМ VI 155) “височина часто з пологими схилами, пагорок”, пор. „невисока полога гірка, горб” (1999 ГТК 141).

II.3. Найменування осіб, які мають лише деякі характерні ознаки того, що названо твірною основою: *переляшок* (1886 Ж 618) “ополячений українець”; *перестарок* (1909 Д 212) “дівчина, що не одружилася в певний час і вважається старою дівою” (від прикметника *старий*).

III. Назви істот, які пережили той період часу, що позначає твірна основа: *перелярок* (СУМ VI 323) “вовк тогорічного виводку” (яр “весна”); *переліток* (1925 ІвШ I 185) “ягня, яке пережило одне літо”, пор. *переліток* (2000 СЗГ II 38) „тварина, яка перелітувала”.

У конфіксальній структурі *перечілокъ* (1902 Вас 24) “верхня частина вуздечки” (від *чоло* “частина обличчя”) реалізується словотвірне значення “те, що пролягає поперек чогось, названого мотивуючим словом”, а в *переднівок* (1909 Д 207) “година перед битвою або збором урожаю” (*днівка* “денна робота”) — значення “те, що передує чомусь, названому твірною основою”.

Таким чином, увійшовши в XVII столітті до складу дериваційних засобів української мови, конфікс *пере-...-ок* узяв активну участь у творенні нових дериватів. Загалом описаний словотвірний тип можна вважати малопродуктивним, проте він відзначається широким діапазоном словотвірних значень. Сферою вживання похідних із *пере-...-ок* є як літературна мова, так і діалекти.

Конфікс *перед-...-ок*. За нашими матеріалами, похідні із *перед-...-ок* — новотвори сучасної української мови, фіксуються у словниках та писемних пам’ятках XX століття. Наприклад: *передобідок* (Гр III 117) “час перед обідом”; *передсвітанок* (СУМ VI 177) “передсвітанковий час”.

Перший елемент конфікса походить від прийменника *перед*, який уживається на позначення розташування в просторі перед чимось: *перед обідом*, *перед будинком* та інше. Однак дериват *передсвітанок*, очевидно, є полімотивованим. У мові існує іменник *світанок* (Гр IV 109), який може бути твірною основою до *передсвітанок*, хоча мотивуючою може виступати й прийменниково-відмінкова форма *перед світом* (*перед світанням* або

перед світанком). Конфіксальні структури із *перед-...-ок* реалізують словотвірне значення “те, що передує чомусь, названому твірною основою”. На сьогодні відома невелика кількість таких похідних.

Конфікс роз-...-ок. Препозитивний елемент конфікса походить від праслов'янського префікса *roz(raz-)*-, що був спільним дериваційним засобом для іменників, прикметників та дієслів [1, 173]. Серед похідних функціонують *роздати, рознести, розлогий, розбитий, розбій, розбрат*. На ґрунті дієслівного префікса сформувалася перша частина конфікса *роз-...-ок*. У сучасній мові фіксуються такі іменники, у структурі яких є досліджуваний формант, наприклад: *розгілок* (1928 Елек 109) “розгалуження мережі, обмотки” (від *гілка* з усиченням *-к-*); *розкорінок* (1927 ПТ 228) “частина дерева, що знаходиться в землі і має розгалужену форму”. Треба думати, що первинно ці деривати були віддієслівними похідними, тобто творилися від *розгілитися* та *розкорінитися* за допомогою суфікса *-ок*. З часом, коли встановилися семантичні зв'язки безпосередньо з іменниками *гілка* та *корінь*, слова *розгілок* та *розкорінок* стали сприйматися як конфіксальні новоствори, а в їхній структурі виокремився формант *роз-...-ок*. Описані похідні слова реалізують значення “те, що є відгалуженням чогось, названого твірною основою”. Сфера вживання — технічна та ботанічна термінологія.

Конфікс уз-...-ок. Деривати з елементами *уз-* та *-ок* у морфемній будові вперше фіксуються в пам'ятках XVI століття: *Которая (границя) идет ... в долину снежную просто на взгорокъ Клиноватой ниви* (1506 АрхЮЗР 1/VI 9) “частина гори біля підніжжя або невелике підвищення землі”. У джерелах української мови XVIII століття знаходимо ще один дериват: *узгорокъ и сама гора с лѣсомъ и з садовою здавѣна належит Коробкомъ, а не Зарѣцким* (XVIII ДНМ 23) “незначне підвищення на поверхні землі біля підніжжя гори”.

Перша частина конфікса походить, очевидно, із давньосхіднослов'янської морфемі *въз-*, яка була словотворчим засобом і для іменників, і для дієслів: *възлѣсьє, възбочь, въз'ити, възлюбити, въскыѣти* і под. [2, 508]. Унаслідок занепаду зредукованих, коли *ь* та *ѣ* зникли з ужитку, утворився формант *вз-*, який за законами милозвучності української мови з часом перетворився на *уз-* [2; 508, 511]. У діалектах побутують, наприклад: *Уз край світу ставиш гори* (Гр IV 322); *Увечері ж, як скрізь народ відпочивав, посівши на низьких уз гулицю порогах* (Гр IV 322). Прийменник позначає тут місце знаходження чогось відносно іншого в просторі: *біля, при, уздовж чогось*. Певно, на ґрунті таких форм і виникли конфіксальні структури, які реалізують словотвірне значення “те, що є частиною або краєм чогось, названого твірною основою”. Побутують ще три деривати, у структурі яких наявна морфема *уз-...-ок*: *узлісок* (Гр IV 324) “край лісу”; *узміжок* (УРС 1926 796) “край межі”; *узголовок* (2005 СГГ 200) „узголів'я”. Похідні вживаються в діалектах та в літературній мові.

Конфікс у-...-ок. Перші іменники, у структурі яких виокремлюються компоненти у- та -ок, зафіксовані в писемних джерелах української мови XIV століття: *тогда мы... потвердили есмо ... со всѣми оужитки што нынѣки сут, и потом могутъ быти* (1361 ССУМ II 467) „майно, нажите добро”; *те(ж) ачь слоуга ре(ч)ныи уломокъ соуседоу пана своего шкодоу, алюбо кри(в)доу оучини(т) тогда па(н) имеесть за него досы(т) оучини(т)* (XV ССУМ II 475) “якась частина від цілого”. Ці деривати творилися, очевидно, від дієслів *оужити* та *уломати* за допомогою суфікса -окъ. У XVII-XVIII століттях таким же шляхом з’явилося ще кілька похідних слів, наприклад: *за волею, ведомо(ст)ю и вла(ст)ны(м) розказанемъ менованы(х) пно(в) свои(х) ... на помочи учи(н)ку ниже(н) менованого были* (1605 ДМ 31) “те, що зроблено, діло, справа”; *видячи такий великій упадок своей шляхти ... , в той час почали старатися о королю собі і обрали на королевство полское Яна Казіміра* (1651 ЛСам 54) “поганий стан справ, негаразди в житті”; *дабы чре(з) безко(р)мицю не было якого в(ъ) то(м) ста(т)ку убы(т)ку* (1790 ПЛ 50) “втрата в господарстві, у чомусь узагалі”. Пізніше описувані новотвори стали співвідноситися мовцями не тільки з префіксальними дієсловами, а й із безпрефіксними, наприклад: *учинок* (від *чинити* або *учинити*), *убыток* (від *быти* або *убывати*) тощо. Унаслідок цього сформувалася окрема складна морфема у-...-ок, яка з XIX століття продуктивно стала діяти у сфері іменникових твірних основ, наприклад: *ушийок* (Гр IV 371) “шкіра на потилиці або перешийок”; *участок* (1984 О I 325) “ділянка землі, відокремлена від інших” (*часть* “частина”); *ускалок* (1984 О II 321) “частина скалки, тріска, якою світили” (від *скалка* з усіченням -к-); *ушулок* (1974 Лис 222) “закопаний у землю стовп у стіні будівлі або огорожі з видовбаним глибоким пазом, у який вставляються дошки, обтесані колоди” (*шула* “стовб в огорожі, у котрій вставлені дошки”), пор. *ушулок* (2000 СЗГ II 219) „перша відрізана від паляниці скибка”; *ублюдок* (СУМ X 357) “неповноцінна, нікчемна людина” (пор. *выблядокъ* (XVI МП 65) “ублюдок, позашлюбна дитина”). Очевидно, похідне від *блуд* (СУМ I 202) “статева розпуста” або від *блудити* (ЕСУМ I 212) “блукати або вести розпусне статеve життя”, [л], певне, за аналогією до *блядь* “той, хто займається аморальними вчинками” (ЕСУМ I 215); *укуньок* (2000 СЗГ II 218) „ковзан”, пор. *кунька* (2000 СЗГ I 268) „ковзан”; *уламок* (2005 СГГ 201) „відбитий шматок чогось, частина чогось розбитого”; *устинок* (2005 СБГ 571) “звужений вхід верші або ятера” (очевидно, від *стина* (2005 СБГ 521) „загорожа в полі, де влітку тримають овець”). Іменники з морфемою у-...-ок називають “те, що має лише деякі ознаки чогось, позначеного твірною основою”, уживаються в діалектах.

Конфікс через-...-ок. В українській мові існує лише один дериват, у морфемній будові якого виокремлюються елементи *через-* та *-ок*: *черезсідло* (1990 ТЛП 151) “ремінь, який тримає упряж на сідлі”. Утворився цей іменник на ґрунті прийменниково-відмінкової сполуки *через сідло* за допо-

могою *-ок*. Отже, перша частина конфікса сформувалася на базі прийменника *через*, який уживається на позначення місця розташування предметів у просторі: *через сідло, через стіл, через дорогу* та ін. Словотвірне значення описаного типу — “те, що пролягає через щось, назване твірною основою”.

Таким чином, конфіксальні морфеми *су-...-ок, з(с)-...-ок, пере-...-ок, перед-...-ок, роз-...-ок, уз-...-ок, у-...-ок, через-...-ок* займають чітко визначене місце в афіксальній словотвірній системі української мови. Виконуючи свої функції поряд із іншими двохелементними формантами, вони не дублюють дериваційні засоби, а збагачують їх систему.

Список скорочень джерел

- АрхЮЗР Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною Комиссиею по разбору древних актов. – К., 1859-1914. – Ч. 1-8.
- Б-Н Білецький-Носенко П. Словник української мови. Підгот. до вид. В.В.Німчука. – К., 1966. – 421 с.
- Вас Василенко В.И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии. Отделы I, II, III. Кустарные промыслы, сельское хозяйство и земледелие, народные поговорки и изречения. – Харьков, 1902. – 80 с.
- Горбач-Романів Горбач О. Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с.Романів Львівської обл. – Мюнхен, 1965. – 103 с.
- Гр Словарь української мови. Зібрала редакція журналу "Киевская старина". Упорядкував з дод. власного матеріалу Б.Грінченко. – Т.1-4. – К., 1907-1909.
- ГТК Громко Т.В., Лучик В.В., Поляруш Т.І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. – Київ-Кіровоград, 1999. – 224 с.
- Д Дубровський В. Словник українсько-московський. 5 вид. – К., без року. – 361 с.
- ДзПА Дзензелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови. – К., 1984. – 308 с.
- ДМ Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: Збірник акт. документів /Відп. ред. В.В.Німчук. – К., 1981. – 316 с.
- ДНМ Ділова і народнорозмовна мова XVIII століття. Підгот. до вид. В.А.Передрієнко. – К., 1976. – 415 с.
- ДолГов Верхратський І. Про говор долівський //ЗНТШ. – Т. 35-36, 1900. – С. 1-127.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови. – Т.1-3. – К., 1982-1989.
- Ж Желеховський Е. Малорусско-німецкий словарь. – Т. 1-2. – Львів, 1886. – 1117 с.
- Изб Изборник 1076 года. Под ред. С.И.Коткова. – М, 1965. – 1091 с.
- ІвШ Іваницький С., Шумлянський І. Російсько-український словник. В 2-х томах. – Липськ-Харків, 1925.
- ІКІС Індекс картотеки словника української мови XVI- першої половини XVII ст. Зберігається в інституті українознавства ім.І.Крип'якевича АН України в м.Львові.
- Левч Опыт русско-украинского словаря. Сост. М.Левченко. – К., 1874. – 190 с.
- ЛексФр Лексика поетичних творів Івана Франка. – Львів, 1990. – 197 с.
- ЛСам Літопис Самовидця. Підгот. тексту Я.І.Дзири. – К., 1971. – 207 с.
- Матіїв Матіїв М.Д. Методичні поради і матеріали для діалектологічної практики студентів-філологів. – Сімферополь: Доля, 2004. – 79 с.
- Мельн Мельничук О.С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки

- (Кодимського району, Одеської області) // Лексикографічний бюлетень Вип.2. – К., 1952. – С. 67-99.
- Мельник Мельник М. Українська номенклатура висших рослин. – Львів, 1922. – 356 с.
- МП Собрание малороссийских прав. 1807 год. Отв. ред. Б.М.Бабий, А.Н.Мироненко. – К., 1993. – 368 с.
- О Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. Ч. 1-2. К., 1984.
- Павл Павловскій А. Грамматика малороссійскаго нарѣчія. Краткій малороссійскій словарь. – СПб, 1818. – 114 с.
- ПЛ Приватні листи XVIII ст. Підгот. до вид. В.А.Передрієнко. – К., 1987. – 173 с.
- ПТ Словник природничої термінології. – К., 1927. – 262с.
- Рогович Опытъ словаря народныхъ названій растений Юго-Западной Россіи, съ нѣкоторыми повѣрьями и разказами о нихъ. (А.С.Роговича). – 1874. – 164 с.
- СБГ Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В.Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
- СГГ Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). – Ужгород, 2005. – 266 с.
- СЗГ Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. У 2-х томах. — Луцьк: Редакційно-видавничий відділ “Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000.
- Ср Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. Т.1-3. – СПб, 1893-1912.
- ССУМ Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. – К., 1977. – Т.1. – 1978. – Т. 2. – 630 с., 591 с.
- СУМ Словник української мови. Т.1-11. – К., 1970-1980.
- СУСГ Словник українських східнословобожанських говірок / К.Глуховцева, В.Леснова, І.Ніколаєнко, Т.Терновська, В.Ужченко. – Луганськ, 2002. – 234 с.
- ТЛП Никончук М.В., Никончук О.М. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов. – К., 1990. – 291с.
- УмСп Словарь російско-украинский. Т.1-2. М.Уманець і А.Спілка. – Львів, 1893. – Т. 1. – 1894. – Т. 2. – 318 с., 285 с.
- УРС Українсько-російський словник. Вип.1. – К., 1977. – 944с.

Література

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. О. С. Мельничука. – К.: Наукова думка, 1966. – С. 246.
2. Крымский А. Е. Украинская грамматика / А. Е. Крымский. – М., 1908. – Т. 1. – Вып. 2. – С. 508. – Вып. 6. – С. 511.

УДК 811.161.2'37+811.161.2'373.611

Ж. В. Колоїз

ДЕЕТИМОЛОГІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Колоїз Ж. В. Деетимологізація в українській мові.

У статті йдеться про деетимологізацію як один із семантичних процесів, який модифікує основу лексичного значення і, відповідно, позначається на морфемній структурі слова. Через зіставлення історично споріднених одиниць реконструюються найдавніші форми, виявляються ті зміни, які відбулися у відповідних словах у процесі їхнього функціонування в мові, а також з'ясовуються первинні словотвірні зв'язки.

Ключові слова: деетимологізація, мотивація, похідна / непохідна основа.